

LAUSUNTO

Helsinki 30.9.2024

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta

Viite: HE 109/2024 vp

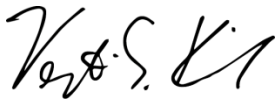
Asia: Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2025

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry on valtakunnallisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen kattojärjestö. SOSTE on sosiaali- ja terveystaloudellinen vaikuttaja ja asiantuntijajärjestö, joka rakentaa sosiaalisen hyvinvoinnin ja terveyden edellytyksiä yhteistyössä jäsenyhteisöjensä kanssa. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry:n varsinaisina jäseninä on yli 240 valtakunnallista sosiaali- ja terveysalan järjestöä ja yhteistyöjäseninä lähes 70 muuta sosiaali- ja terveysalan toimijaa.

Lisätietoja:

pääekonomisti Otto Kyyrönen, otto.kyyronen@soste.fi, p. 040 168 0943

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry

Vertti Kiukas
pääsihteeri

SOSTE

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry
SOSTE Finlands social och hälsa rf
SOSTE Finnish Federation for Social Affairs and Health

www.soste.fi

SOSTE kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto koskien hallituksen esitystä eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2025.

Sosiaali- ja terveysjärjestöjen toimintaedellytykset on turvattava

SOSTE korostaa:

- Sosiaali- ja terveysjärjestöjen toimintaedellytysten turvaamiseksi valtionavustusten taso on taattava pitkäjänteisesti ja ennakoitavasti. Ensi vuodelle esitetyt valtionavustusleikkaukset on peruttava tai vähintään kohtuullistettava.
- Leikkausten kohdentamisen periaatteista on keskusteltava järjestöjen kanssa. Demokratiaan ei kuulu se, että päätökset sanellaan ylhäältäpäin.
- Valtionavustuskäytänteitä on uudistettava. Avustuksissa on siirryttävä kohti monivuotisia yleisavustuksia eli suurempia kokonaisuuksia. Hallinnollisen taakan keventämisessä on päästävä ripeästi eteenpäin.
- Suunnitteilla oleva lahjoitusten verovähennysoikeus on laajennettava koskemaan kaikkia järjestöjä.

Pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelmassa järjestöjen rooli on tunnistettu hyvin ja järjestöjen apuun luotetaan monessa kohtaa. Sosiaali- ja terveysjärjestöt edistävät sosiaalista hyvinvointia ja terveyttä, ehkäisevät ongelmia sekä vahvistavat erilaisten ihmisten osallisuutta. Järjestöjen yleishyödyllinen toiminta on sellaista, jota julkinen tai yksityinen sektori ei pääsääntöisesti tarjoa.

Tästä huolimatta hallitus esittää massiivisia leikkauksia sote-järjestöjen valtionavustuksiin. Leikkauksia tehdään, vaikka voimassa on parlamentaarinen sopu järjestöjen rahoituksen turvaamisesta. Ensi vuonna valtionavustuksia esitetään myönnettäväksi peräti 80 miljoonaa euroa eli viidennes vähemmän tämän vuoden avustustasoon (384 milj. €) verrattuna. Hallituskauden loppuun mennessä avustuksista leikataan yhteensä 130 miljoonaa eli kolmannes. Näin rajut leikkaukset heikentävät merkittävästi järjestöjen kykyä tarjota ennaltaehkäisevää työtä ja tukea heikoimpien ja sairaimpien hyväksi.

On selvää, että järjestöjen toiminnasta leikkaaminen tulee vääjäämättä näkymään julkisten sote-palveluiden tarpeen kasvuna – nyt tehtävä lyhytnäköinen säästö lisää kustannuksia myöhemmin. Siksi on erittäin valitettavaa, että järjestöjen leikkausten vaikutuksia ei ole arvioitu millään tavalla.

Järjestöjen toimintaedellytysten turvaamiseksi myös avustusjärjestelmän kehittämisessä ja hallinnollisen taakan vähentämisessä on edettävä ripeästi. Tavoitteena on oltava, että painopiste siirretään järjestöjen perustyöhön eli yleisavustuksiin, mitä myös hallitus esitti kehysriihessä. Monivuotisten yleisavustusten myöntäminen lisäisi vaikuttavuutta sekä parantaisi tuottavuutta hallinnollisen taakan keventyessä. Siirtyminen isompiin avustuskokonaisuuksiin antaisi mahdollisuuden myös toiminnan sisältöjen painotusten muutoksille ja uuden luomiselle.

Lisäksi varainhankinnan kehittämistä on edistettävä. Lahjoitusvähennys on esitetty laajennettavaksi nuoriso-, liikunta-, urheilu-, kulttuuri- ja tietyt ehdot täyttävillä lapsijärjestöille. SOSTE ehdottaa, että verovähennys on laajennettava kaikkiin järjestöihin, sillä kaikki järjestötoiminta on arvokasta ja tulee tarvitsemaan varainhankinnan vauhdittamista näinä vaikeina aikoina. Verovähennyksen rajaaminen asettaisi järjestöt huomattavan eriarvoiseen asemaan ja olisi vieläpä vaikeasti toteutettavissa.

Esimerkiksi monet sote-järjestöt tekevät tärkeää työtä lasten ja nuorten hyvinvoinnin hyväksi, vaikka niitä ei olekaan luokiteltu nuoris- ja lapsijärjestöiksi.

Sosiaaliturvaan kohdistetut leikkaukset lisäävät köyhyyttä ja toimeentulotuen tarvetta

SOSTE korostaa

- Päätöksiä tehtäessä on huomioitava sosiaaliturvaan esitettyjen leikkausten kumuloituvat vaikutukset haavoittuvassa asemassa oleville ihmisille. Leikkaukset kasaantuvat samoille henkilöille lisäten köyhyyttä ja kasvattaen toimeentulotuen tarvetta. Lisää näihin ihmisryhmiin osuvia sosiaaliturvaleikkauksia ei tule tehdä vuonna 2025.
- Jo tehtyjä, kohtuuttomasti samoille ihmisryhmille kumuloituvia sosiaaliturvan leikkauksia on myös peruttava. Esimerkiksi työttömyysturvan ja asumistuen suojaosien poisto heikentää työllisyyttä, kun osa-aikatyön tekeminen vähenee. Nämä suojaosat on palautettava. Lisäksi indeksijäädytyksistä on luovuttava vuoden 2025 alusta lähtien, jotta ihmisten toimeentulo ei jää jälkeen elinkustannusten kehityksestä.

SOSTE on huolissaan sosiaaliturvaan kohdistuvien leikkausten kumuloituvista vaikutuksista kaikkein heikko-osaisimmille. Hallitus on toteuttanut mittavia etuuksiin kohdistuvia leikkauksia vuonna 2024, ja vuodelle 2025 niitä on suunniteltu lisää muun muassa asumistukiin, työttömyysturvaan, kuntoutusrahaan ja sairauspäivärahaan.

Sosiaali- ja terveysministeriön 23.9.2024 julkaisema sosiaaliturvamuutosten yhteisvaikutusten arviointi osoittaa, että vuosien 2024–2025 muutosten seurauksena kolmen pienituloisimman tulokymmenyksen osuus kotitalouksien yhteenlasketusta käytettävissä olevasta tulosta supistuu. Huomattavimpia tulonmenetyksiä (vähintään 5 %:n muutos) kohdistuu pääosin juuri näihin kolmeen pienituloisimpaan tulokymmenykseen. Koko väestön suhteellinen pienituloisuusaste kasvaa vuosien 2024–2025 muutosten seurauksena 1,7 prosenttiyksikköä, mikä tarkoittaa noin 100 000 henkilöä. Perustoimeentulotuen etuusmenojen arvioidaan kasvavan laskennallisesti runsaat 30 prosenttia. SOSTE muistuttaa, että pienituloisten määrän lisääntymisen lisäksi sosiaaliturvaan kohdistuvat leikkaukset myös syventävät jo olemassa olevaa köyhyyttä niiden kohdalla, joilla toimeentulotuki ei paikkaa tilannetta.

Indeksijäädytysten vaikutukset kumuloituvat koko vaalikauden ajan vuoteen 2027 saakka, joten pienituloisten tilanne tulee heikkenemään entisestään tulevina vuosina. Moni etuuden saaja saa samaan aikaan useampaa etuutta, jolloin indeksijäädytysten kumuloituvat vaikutukset ovat vielä suurempia. Samalla heikkenee jatkuvasti myös perusturvan taso suhteessa viimesijaiseksi tarkoitettuun toimeentulotukeen.

Sosiaali- ja terveysministeriön arviointi osoittaa, että suurin osa köyhyyttä lisäävistä leikkauksista on tehty jo vuonna 2024. SOSTE näkee, että jo tehtyjen suurten leikkausten päälle on kohtuutonta tehdä lisäleikkauksia, vaikka niiden mittakaava olisikin pienempi kuin aiempien leikkausten. Jo tehtyjen leikkausten kaikkia vaikutuksia ei vielä ole ehditty nähdä ja lisäleikkaukset kurjistavat ihmisten tilannetta entisestään. Esimerkiksi jo tehtyjen asumistuen leikkausten vaikutukset eivät ole vielä ehtineet toteutua täysimääräisesti. Silti jo nyt on nähtävissä, että tänä vuonna perustoimeentulotuen menot ovat kasvaneet, ruoka-avun tarve jatkaa kasvuaan, häätöjen määrä on kasvanut voimakkaasti ja ulosottoon on joutunut huomattavasti viime vuotta enemmän ihmisiä. Inhimillisen kärsimyksen

lisäksi sosiaalisten ongelmien yleistyminen lisää korjaavien palvelujen tarvetta ja yhteiskunnan kuluja pitkälle tulevaisuuteen.

Suomen tavoitteena on vähentää köyhyys- tai syrjäytymisriskissä olevien määrää 100 000:lla vuoteen 2030 mennessä. Heistä kolmasosan on oltava lapsia. Sosiaaliturvaan kohdistuvat leikkaukset vievät kehitystä päinvastaiseen suuntaan. Köyhyyden tiedetään myös periytyvän. Kotimaiset pitkittäistutkimukset yhdistävät lapsuudessa koetun taloudellisen niukkuuden myöhempään työttömyyteen, mielenterveysongelmiin, heikkoon koulumenestykseen ja ylivelkaantumiseen. Perheiden köyhyyttä lisäämällä heikennetään lasten tulevaisuuden mahdollisuuksia ja lisätään myös julkisen talouden kuluja tulevaisuudessa.

Sosiaali- ja terveysministeriön arvioima noin 35 prosentin kasvu perustoimeentulotuen menoihin vuosina 2023–2025 on täysin vastoin hallituksen omaa tavoitetta puolittaa toimeentulotukea tarvitsevien määrä. Perustuslakivaliokunta on aiemmin pitänyt huolestuttavana, että ehdotettu lainsäädäntö ohjaa ihmisiä toimeentulotuen varaan. Toimeentulotuki on vahvasti tarveharkintainen etuus ja sen varaan joutuminen tarkoittaa ihmisille jatkuvaa asioimista etuusbyrokratian kanssa raportoiden tuloistaan ja menoistaan. Toimeentulotuelta on heikompien kannustimien vuoksi vaikeampi työllistyä, millä on negatiivinen vaikutus työvoiman tarjontaan pitkällä aikavälillä. Pidentyneellä toimeentulotukiasiakkuudella on todettu olevan myös ylisukupolvisia vaikutuksia. Erityisesti toimeentulotuen saannin pitkittyessä lasten hyvinvoinnin ongelmat yleistyvät. Näin perusturvan heikentäminen ja ihmisten siirtäminen viimesijaisen toimeentulotuen varaan lisää julkisen talouden kuluja pitkälle tulevaisuuteen.

Sosiaaliturvaleikkausten rinnalla hyvinvointialueiden sosiaali- ja terveyspalveluihin kohdistuu merkittäviä säästöpaineita. Köyhyyden ja toimeentulotuen tarpeen lisääminen samalla, kun sosiaali- ja terveyspalveluita heikennetään, on huolestuttava yhtälö.

Asiakasmaksujen korotukset tulee perua

SOSTE korostaa:

- Esitetyt korotukset erikoissairaanhoidon ja perusterveydenhuollon asiakasmaksuihin tulee perua. Näin mittavat korotukset lisääisivät entisestäänkin eriarvoisuutta ja eri väestöryhmien välisiä terveyseroja sekä siirtäisi palveluja niitä tarvitsevien ulottumattomiin.
- Asiakasmaksulakiin on kirjattava, että terveydenhuollon tasasuuruiset maksut on jätettävä perimättä tai maksuja on alennettava, mikäli ne vaarantavat toimeentulon edellytyksiä tai elatusvelvollisuuden toteutumista.
- Asiakasmaksuja, lääkkeitä ja terveydenhuollon matkoja koskevat maksukatot on yhdistettävä yhdeksi maksukatoksi, ja yhteisen maksukatot taso on sidottava takuueläkkeen tasoon. Maksukatot seuranta on siirrettävä viranomaisille.

SOSTE katsoo, että asiakasmaksujen korotukset ovat kohtuuttomat pienituloisten kannalta. Julkisia terveyspalveluja tarvitsevat ja käyttävät eniten pienituloiset ja paljon sairastavat ihmiset, joten 150 miljoonan euron lasku lankeaa suurelta osin heidän maksettavakseen. Vaikka erikoissairaanhoidoa käytetäänkin laajasti eri tuloryhmissä, työelämän ulkopuolella on paljon pienituloisia, jotka tarvitsevat runsaasti ja pitkäaikaisesti erikoissairaanhoidon palveluja (esim. työttömät, eläkeläiset, työkyvyttömät).

Päätös korottaa asiakasmaksuja heikentää pienituloisten mahdollisuuksia saada tarvitsemiaan perusterveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon palveluja. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen mukaan 34 prosenttia terveyspalvelujen käyttäjistä kertoo korkeiden maksujen estävän hoidon saantia jo tällä hetkellä. Potilasjärjestöjen toteuttaman selvityksen mukaan pitkäaikaissairaista 38 prosenttia on siirtänyt menemistä sosiaali- ja terveystalouteen ja 23 prosenttia on jättänyt kokonaan menemättä palveluihin korkeiden asiakasmaksujen vuoksi. Vastanneista 38 prosenttia kertoi jättäneensä ostamatta muita välttämättömiä hankintoja, kuten lääkkeitä tai ruokaa. Korkeat maksut estävät ja viivyttävät hoitoon hakeutumista, mikä puolestaan lisää vaativampien ja kalliimpien hoitotoimenpiteiden tarvetta.

Asiakasmaksujen korotusten arvioidaan kasvattavan ulosottojen määrää. Vuonna 2023 ulosottoon päätyi lähes 415 000 sosiaali- ja terveystalouden asiakasmaksua, joista lähes 78 000 oli terveyskeskuksmaksuja ja 71 000 hammashoitomaksuja. Ulosottojen määrä on lähes kaksinkertaistunut vuodesta 2011. Maksujen perintä aiheuttaa myös merkittäviä lisäkustannuksia hyvinvointialueille.

Korotusten kohtuullisuutta arvioitaessa on syytä muistaa, että Suomessa asiakasmaksut ovat lähtökohtaisesti korkeat muihin Pohjoismaihin ja moniin Euroopan maihin verrattuna. Kotitaloudet maksavat Suomessa terveydenhuollosta keskimäärin muita OECD-maita enemmän.

SOSTE huomauttaa, että maksukatto on jo lähtökohtaisesti korkea (762 €) eikä se suojaa pienituloisia korkealta maksurasitukselta. SOSTE on jo pitkään esittänyt, että asiakasmaksuja, lääkkeitä ja terveydenhuollon matkoja koskevat maksukatot tulisi yhdistää yhdeksi maksukatoksi, jonka taso olisi sidottava takuueläkkeen tasoon.

Kansalaisten lakisäätöiset oikeudet sosiaali- ja terveystalouteen on taattava

SOSTE korostaa:

- Toteutuessaan hoitotakuun pidentäminen heikentää julkista perusterveydenhuoltoa ja potilaiden yhdenvertaisuutta merkittävästi. Säästöjä ei synny pitkällä tähtäimellä hoitoon pääsy viivästyessä.
- Kela-korvausten korotukseen varattu erä (60 milj. €) tulisi kohdentaa hyvinvointialueiden rahoitukseen, mikä vahvistaisi julkista perusterveydenhuoltoa.
- Sosiaalihuoltoon suunnitellut 100 miljoonan euron leikkaukset on peruttava.
- Lääkekorvausten alkuomavastuun korottamista 70 euroon nykyisestä 50 eurosta ja sen sitomista kansaneläkeindeksiin tulee harkita uudelleen, koska muutos rasittaisi entisestään monien sairastuneiden taloutta.

Suomalaisten luottamus terveydenhuoltoon on laskenut merkittävästi kaikissa väestöryhmissä, mutta näin on käynyt erityisesti pienituloisten ja yksinasuvien keskuudessa. Terveystalouden rahoitusleikkaukset ja hoitotakuun pidentäminen heikentävät luottamusta julkisiin palveluihin entisestään.

SOSTE esittää, että hoitotakuun seitsemän päivän tavoitteesta tulisi edelleen pitää kiinni. Tällä tavoin ongelmiin olisi mahdollista puuttua ajoissa ja välttää raskaampien palveluiden käyttöä. Pidempi

hoitotakuu lisäisi sairauksien kroonistumista ja pitkäaikaishaittoja, kuten työkyvyttömyyden kehittymistä, joilla on merkittäviä kansanterveydellisiä ja -taloudellisia haittavaikutuksia.

Lisäksi Kela-korvauksiin varatut rahat tulisi suunnata hyvinvointialueiden rahoitukseen ja sitä kautta julkisen perusterveydenhuollon vahvistamiseen. Tämä on perusteltua, sillä Kela-korvausten korottaminen ei lyhennä hoitojonoja. Kelan tuoreen selvityksen mukaan korvausmenot kolminkertaistuivat, mutta yksityislääkäripalveluiden käyttö lisääntyi vain hyvin vähän. Korvausten nostosta suurempi osuus kohdentui suuri- ja keskituloisille, koska he käyttävät yksityislääkäripalveluita pienituloisia enemmän. SOSTE katsoo, että Kela-korvausmalli on tehoton julkisten varojen siirto yksityiselle terveydenhuoltosektorille.

Hallitus linjasi tämän kevään kehysriihessä, että sosiaalihuoltoon kohdistetaan 100 miljoonan euron leikkaukset. Vielä ei ole täysin selvää, mistä tarkalleen ottaen leikataan, mutta säästövaikutuksia odotetaan vuodelle 2026. Sosiaalipalveluiden tarpeenmukaisessa saatavuudessa on suuria haasteita ja palveluvelkaa. Terve Suomi -väestötutkimuksen mukaan noin 40 prosenttia vastaajista koki saaneensa riittämättömästi vammaispalveluja, lapsiperhepalveluja tai sosiaalityön palveluja. Kolmannes 75 vuotta täyttäneistä koki saaneensa riittämättömästi vanhusten kotihoitopalveluja. SOSTE esittää, että sosiaalihuoltoon kaavailtu 100 miljoonan euron leikkaus perutaan.

Menoleikkaukset heikentävät kotimaista kysyntää ja talouskasvua

SOSTE korostaa:

- Leikkaukset julkisista menoista vaikuttavat heikentävästi talouskasvuun.

Julkiset menot ovat osa bruttokansantuotetta, minkä vuoksi julkisiin menoihin kohdistuvat leikkaukset supistavat talouden kokoa ja hidastavat talouskasvua. Tämän lisäksi esimerkiksi etuusleikkaukset, jotka supistavat pienituloisten kotitalouksien tuloja, heikentävät kotimaista kysyntää, millä on kielteisiä vaikutuksia kulutukseen ja kasvuun.

Suomi on tällä hetkellä hyvin heikossa suhdannetilanteessa. Talous supistui 1,2 prosenttia viime vuonna ja uhkaa supistua 0,2 prosenttia tänä vuonna. Työ- ja elinkeinoministeriön mukaan elokuussa työttömien työnhakijoiden määrä kasvoi 30 100:lla ja avointen työpaikkojen määrä väheni 25 600:lla vuodentakaisesta. Lisäksi euroalueen ostopäällikköindeksi ennustaa, että erityisesti yksityisen teollisuussektorin heikko kehitys jatkuu lähitulevaisuudessa.

Nykytilanteessa sopeutustoimenpiteet pitkittävät matalasuhdanteen kestoja ja aiheuttavat merkittäviä taloudellisia menetyksiä myös pitkällä aikavälillä. Tutkimusnäytön perusteella on todennäköistä, että nyt toteutetut menoleikkaukset supistavat bruttokansantuotteen kokoa kaksin kerroin. Valtiovarainministeriön ennusteen pohjalta tämä tarkoittaa, että Suomen talous ei kasvaisi ensi vuonnakaan. Leikkausten sijaan nyt olisi järkevämpää harjoittaa vastasyklisiä finanssipolitiikkaa lisäämällä esimerkiksi pienituloisten kotitalouksien tuloja ja kulutusta.